

Мурзабраимов Н.Б.

**АДМИНИСТРАТИВДИК ЖООПКЕРЧИЛИКТИН БАШКА ЮРИДИКАЛЫК
ЖООПКЕРЧИЛИКТЕР МЕНЕН КАТЫШЫ**

Мурзабраимов Н.Б.

**СООТНОШЕНИЕ ИНЫХ ВИДОВ ЮРИДИЧЕСКИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЕЙ С
АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ**

N.B. Murzaibraimov

**THE RATIO OF OTHER TYPES OF LEGAL RESPONSIBILITIES FROM THE
ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITIES**

УДК: 329.158

Илимий макалада административдик жоопкерчиликтин башка юридикалык жоопкерчиликтер менен болгон мүнөздүү окшоштуктары жана айрымачылыктары каралган.

В научной статье рассматриваются особенности административной ответственности его соотношении с другими видами юридической ответственности и их характерные сходства и различия.

In the scientific article the peculiarities of administrative responsibility of its correlation with other types of legal responsibility and their distinctive likenesses and differences

Укук илиминде юридикалык жоопкерчиликтин катышы жөнүндө ар кандай талаш тартыштуу ойлор арбын.

Атайын юридикалык адабияттарды анализдегенде бул суроону бирдей түшүнүү жок экендиги ачыкталат.

Мисалы О. Э. Лейстин эмгектеринде юридикалык жоопкерчиликтин ар кандай түрү өз ара бири биринен: укукбузуунун түрү, колдонулуучу санкциялардын мүнөзү менен; санкцияларды колдонуу тартиби менен; укук бузуунун субъектилери боюнча; пайда болуу ишке ашыруу ыкмалары менен; укукбузуучуга жүктөлүүчү милдеттердин мүнөзү менен айрымаланат деген [141, С.92].

Берилген суроого башкача бир канча башкачараак С. С. Алексеев жандашкан, мисалы, анын ою боюнча юридикалык жоопкерчиликтин бөлүнүү негизине тармактык критерий жатат, же башкача айтканда ал кандай тармакка таандык [20, С.199].

Кээ бир эмгектерде административдик укук бузуунун мүнөзү, жоопкерчиликти колдонуу процедурасы мааниге ээ деген ойлорду окуса болот [32, С.43-50].

Ар кандай юридикалык жоопкерчиликти колдонуу практикасын анализдеген учурда жогоруда каралган негиздер кандайдыр бир деңгээлде жараксыз экендигин бекемдейт.

Эстен чыгарбоо зарыл, бир эле жасаган аракет же аракетсиздик үчүн ар кандай юридикалык жоопкерчиликке тартылуусу мүмкүн.

Бир катар укукбузуунун курамдарында аны жасагандыгы үчүн жоопкерчилик ар кандай

мыйзамдарда каралган, алар чектеш (мисалы, хулиганчылык - майда хулиганчылык, уурулук - майда уурулук).

Бул суроолорду чечмелөө И. А. Галагандын теоретикалык иштемелеринен тапса болот, анын ою боюнча «юридикалык жоопкерчиликти чектөө бир канча натыйжалуу болот, эгерде аларды мүнөздөөчү белгилер көптүүлүккө, комплекстүүлүккө, негизделсе жана өз алдынча укуктук кубулуш катары бүтүндөй ойлорго көмөк көрсөтөт».

Анын негиздүү ойлору боюнча административдик жоопкерчилик башка юридикалык жоопкерчиликтен төмөнкү критерийлери менен айрымаланат: аны колдонуучу органдар; анын укуктук натыйжалары; жоопкерчилик субъектилеринин чөйрөсү менен; аны колдонуунун негиздери менен; аны ишке ашыруунун процессуалдык процедурасы – санкцияларды колдонуу процедуралары менен. [65, С.177].

Административдик жоопкерчилик юридикалык жоопкерчиликтин башка түрлөрүнөн жогоруда каралган критерийлердин жыйындысы менен айрымаланат.

Административдик жоопкерчилик институтунун юридикалык жоопкерчиликтин башка институттары менен катышын так аныктоо зарыл. Баарынан мурда айта кетүү зарыл, административдик жоопкерчилик кылмыш-жаза жоопкерчиликтен аны колдонуу органы менен айрымаланат.

Кылмыш-жаза жоопкерчилиги сот тарабынан гана берилип, ал эми административдик жоопкерчилик көптөгөн органдар кызмат адамдары тарабынан колдонулат.

Административдик жоопкерчилик кылмыш жаза жоопкерчилигинен жазаны колдонунун укуктук натыйжаларынын өзгөчөлүгү менен айрымаланат. Кылмыш жаза жоопкерчилиги административдик жоопкерчиликтен айрымаланып соттуулук статусун алып келет.

Ошону менен бирдикте административдик жоопкерчилик көптөгөн учурларда укук бузучуну көпчүлүк учурларда коомдон ажыратууну карабайт (эскертүү, административдик айып, атайын наамдардан ажыратуу.).

Айрымачылык ошондой эле фактылай негиздер боюнча да бар. Административдик укукбузуунун фактылай негизи болуп, аткаруу тескөө ишмердүүлүгүнөн пайда болгон коомдук мамилелер чөйрөсүнө кол салуу болуп саналат. Кылмыш жаза жоопкерчилигинин негизи болуп мамлекет үчүн бир канча коркунучтуу жосунду жасоо болуп саналат.

Административдик жоопкерчиликтин кылмыш жаза жоопкерчилигинен принципалдуу ыкчамдуулугу менен да айрымаланат, ал укук бузуу жасалган жерде да колдонулушу мүмкүн.

Административдик жоопкерчиликтин жарандык жоопкерчиликтен принципалдуу айрымасы аны колдонуу менен айрымаланат, административдик жоопкерчиликти ишке ашыруу башкаруу органдары кызмат адамдары тарабынан жүргүзүлсө, жарандык жоопкерчилик сот тарабынан гана колдонулат.

Айрымачылык аны колдонуунун укуктук натыйжалары менен да болот.

Административдик жоопкерчилик чаралары административдик укукбузууну жасаган жакты укуктук жактан чектөө менен коштолсо, жарандык укуктук жоопкерчилик ар дайым мүлктүк мүнөздө болуп, аныкталган мүлктү жабырланган жакка кайра карып берүү максатын көздөп, компенсациялык мүнөзгө ээ.

Каралып жаткан юридикалык жоопкерчиликтер укукка каршы келген натыйжаларында да чагылдырылат. Жарандык укуктук жосундарга материалдык зыяндын келиши мүнөздүү болсо, ал эми административдик жоопкерчилик үчүн зыян башка натыйжалар менен бир катарда каралат. Административдик жоопкерчилик дисциплинардык жоопкерчиликтен аны колдонуу органдары менен да айрымаланат.

Биринчиси баш ийбеген органдарга жана кызмат адамдарына берилсе, экинчиси баш ийген жактарга гана берилет.

Алардын колдонуунун натыйжалары да маанилүү айрымаланат. Административдик жазага тартуу жумуштан бошотууга же кызматтык чектөөгө алып келбейт. Дисциплинардык жазаны колдонуу кызматтык мүнөздөгү маанилүү натыйжаларга алып келет.

Жогоруда каралган факт кызматтык илгерилөөгө, оң аттестациялоого, окууга жөнөтүүгө тоскоол болот.

Административдик жана дисциплинардык таасир этүү чаралары биринчиси материалдык курамды түзсө, экинчиси моралдык курамды түзөт (эскертүү, сөгүш жарыялоо, кызматтык дал келбестиги.).

Административдик жана дисциплинардык жоопкерчиликтин фактылай келиши коомдук мамилелердин ар кандай чөйрөсүнө таандык. Административдик жоопкерчиликтин объектиси болуп, аткаруу-тескөө ишмердүүлүгүнөн пайда болгон мамилелер саналат.

Административдик жаза тийиштүү орган же кызмат адамы тарабынан орнотулат.

Дисциплинардык жосунду кароо жана чараларды колдонуу укукбузуучу иштеген, же окуган жери боюнча, кызматтык текшерүүдөн кийин, буйрук формасында чыгып баарына маалымдалат. Дисциплинардык чараларды колдонгондугу жөнүндө өздүк китепчеде жазуу жүргүзүлөт. Административдик жоопкерчиликтин субъектиси болуп физикалык, юридикалык жактар, кызмат адамдары саналат.

Физикалык жактарга - 16 жаштагы чек коюлган. Дисциплинардык жоопкерчилик кызматтык баш ийүүдөгү бир гана физикалык жакка жарандарга, кызмат адамдарына гана колдонулат.

И. А. Галагандын тактоосу көңүл бурганга арзыйт, анын ою боюнча «дисциплинардык жоопкерчиликтин субъектиси болуп баштапкы класстын окуучулары да каралышы мүмкүн, алар ички эрежелерди бузгандыгы үчүн дисциплинардык таасир чараларына кириптер болушу мүмкүн» [65, С.186].

Укук колдонуу ишмердүүлүгүндө административдик жана дисциплинардык жоопкерчилик маанилүү учурлары менен айрымаланышат, бирок азыркы учурга чейин тийиштүү укуктук жөнгө салынууга алынган эмес. Бул жерде административдик жана дисциплинардык жазалардын айкалышы эске алынууда.

Тилекке каршы бул тема теоретикалык жана практикалык жактан аз иштелип чыккан. Бул көйгөйдүн бир канча аспектилери бар.

Биринчиден, административдик деликтик мамилелер системасында «жаза» жана «жектөө» категорияларынын катышы актуалдуу бойдон калууда. Жектөө, бул - Н. А. Стручковдун, А. С. Михлиндин ою боюнча, - жазанын маңызы [267, С.25].

Мына ошентип жектөөсүз административдик жаза болбойт.

Суроо пайда болот административдик жазасыз жектөө болобу? Бул суроого оң жооп алсак болот, себеби административдик жана дисциплинардык жазаларда жектөө элементтери байкалат.

Мындай нерселер административдик укук бузуулар жөнүндө протоколдорду жана башка материалдарды иш жайына, кызмат өтөгөн жерге жөнөткөндө байкалат. КР АЖЖКнын 22 беренесине ылайык аскер кызматчылары ага чакырылгандар, катардагы жана жетекчи курамдагы ички иштер органдары, жаза аткаруу кызматындагы, мамлекеттик өрткө каршы кызматынын, наркотикалык заттарды көзөмөлдөө органдарында кызмат кылган адамдар дисциплинардык уставтарына ылайык административдик укукбузгандыгы үчүн жоопко тартылышат.

Административдик мыйзам актыларын анализдөө көрсөткөндөй, кээ бир учурларда административдик жоопкерчилик дисциплинардык жоопкерчилик менен айкалып кетиши байкалат.

Мисалы КР АЖЖКнын 400-1 беренеси кызмат адамынын өзүнүн ыйгарым укуктарынан аша чаап, жеке ишкердин же юридикалык жактын укук жана эркиндиктерин бузууга алып келсе аны жоопкерчиликке тартууну карайт. Мындай жосунду жасаган-

дыгы үчүн, бул кызмат адамы дисциплинардык тартипте жогору турган жетекчи тарабынан тартылышы мүмкүн.

Мындан келип чыккандай, бул учурда административдик жана дисциплинардык чаралардын айкалышы бар. Бул нерсеге байланыштуу Б. М. Лазаревдин жана С. Д. Князевдин ойлору алгылыктуу ага ылайык укуктук нормаларда административдик дисциплинардык укук бузууларды жасаган учурда административдик жазага тартылган учурда дисциплинардык чарага тартууга жол берилбестиги жөнүндө, эгерде мыйзамда башка нерсе каралбаса деген норманы киритүү зарыл деп эсептешет [136, С.31].

Ар кандай юридикалык жоопкерчиликтин катышын кароо учурунда административдик-юрисдикциялык ишмердүүлүккө кайрылбай кетүү толук болбой калат. Мисалы Кыргыз Республикасында, Россия Федерациясынан айрымаланып административдик укукбузуу коомдук түзүлүштөр тарабынан да каралышы мүмкүн.

Каралып жаткан кубулуштун укуктук түзүмү административдик юрисдикциялык ишмердүүлүктө ишенимдүү чагылдырылган. «Иштерди коомдук уюмдарга берүү учурунда, -дейт Н. С. Малеин, - юридикалык жоопкерчилик « кайып болот», моралдык-коомдук жоопкерчилик менен алмашылат. Укук бузуу жөнүндөгү иштерди коомдук уюмдарга берүү, мамлекеттин жоопко тартуусун караган юридикалык санкция болот» [152, С.52].

Мындай көз караштар башка көптөгөн эмгектерде кездешет. Мисалы, Н. А. Стручков дагы «укукбузгандыгы үчүн коомдук таасир этүү чараларын колдонуу укуктук мүнөзгө ээ жана укуктук жоопкерчиликтин түрүнө кирет. Укуктук нормалар менен белгилүү деңгээлде коомдук таасир этүү чаралары аларды колдонуу тартиби каралат. Анын укуктук жөнгө салынышы коомдун кызыкчылыктарын бүтүндөй камсыз кылып, жоопкерчиликке тартылуучунун кызыкчылыктарын сыйлоону кепилдейт» [266, С.31].

Административдик жоопкерчиликтин мазмунун кийинки белгиси болуп, анын укуктук жазымаларды бузгандыгы үчүн күнөөлүү болгондо гана колдонулушу. Административдик жаза чаралары тийиштүү субъектинин күнөөсү далилденген учурда гана жол берилет.

Административдик жоопкерчиликтин мазмунун дагы бир белгиси болуп, мүлктүк, моралдык чектөөлөр менен коштолгон натыйжаларды алып келет. Административдик укук бузууну жасоо жагдайларына жараша, ошондой эле укук бузуучунун өздүгүнө жараша ага карата АЖЖКнын 27 беренесинде каралган административдик жаза чаралары колдонулат жана алар мүлктүк, же башка кызыкчылыктар менен байланышат (администра-

тивдик айыпты төлөө, тийиштүү предметти алып коюу, дисквалификация ж.б.).

Административдик жаза чараларын конкреттүү адамга колдонуу ачык болгондуктан укукбузуучунун иш, жашоо, же окуу жайы боюнча кеңири коомчулукка маалым болушу мүмкүн, ошондой эле түздөн түз анын моралдык кызыкчылыктарын козгойт.

Административдик жазанын мазмунун дагы бир белгиси болуп, мамлекет тарабынан жасалган жосундун сын кароого алынышы болот.

Бул белгинин мааниси, кандай гана укук бузуу болбосун ал коомго жат көрүнүш болуп, мамлекет тарабынан орнотулган корголуучу коомдук мамилелерге багытталат.

Административдик жоопкерчиликти – колдонуу мамлекеттин жана кызмат адамдарынын өзгөчө ыйгарымы. Ушуну менен административдик юрисдикциялык ыйгарым укуктарын иш жүзүнө ашыруу менен, алар жаслаган жосунга, укукбузуучунун өздүгүнө терс баа беришет.

Административдик жазанын дагы бир белгиси, ал атайын процессуалдык формада ишке ашырылат. Административдик жоопкерчилик ыйгарым укукка ээ болгон органдар, кызмат адамдары тарабынан колдонулат. Административдик жаза чараларын колдонуу соттук же соттук эмес тартипте, ошондой эле административдик жосун жасалган жерде колдонулат.

Административдик жаза чараларын колдонуу КР АЖЖКнын нормалары менен жөнгө салынып, конкреттүү жазалануучу курам каралып административдик жаза чараларын колдонуу, аткаруу, алардын мазмуну каралат.

Колдонулган маалымат булактары.

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КР 2010-жылдын 27-июнундагы Мыйзамы менен колдонууга киргизилген).
2. Кыргыз Республикасынын административдик жоопкерчилик жөнүндө кодекси 4 август 1998ж. N 114 (КР 8 май 2012 ж N 48 мыйзамына ылайык).
3. ЛейстО.Э. Санкции в советском праве. М, 1962. С.98.
4. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права. Вып. 2. Свердловск, 1964.С.199.
5. Бахрах Д. Н. Административная ответственность. Пермь, 1966.С.43-50.
6. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР (государственное и материально-правовое исследование): Монография. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1970.С.177.
7. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы Общей части. М., 1984.С.25.
8. Малеин Н. С. Неотвратимость и индивидуализация ответственности // Советское государство и право. 1982. № 11. С. 52.
9. Лазарев Б. М. Административная ответственность. М.: Московский рабочий, 1985.С.31.

Рецензент: д.ю.н., профессор Бурбашов Б.А.